

Evacuarea autorităților românești din județul Satu Mare în urma Dictatului de la Viena

Lucian Cucuiet

În anul 1940, România s-a aflat singură în fața agresiunii fasciste devenind ea însăși „victimă a politicii de dictat și de uzurpare a unității sale național-teritoriale”. Din teritoriul încorporat Ungariei hortyste, în urma Dictatului germano-italian de la Viena din 30 august, făceau parte fostele județe Satu Mare, Maramureș, Sălaj, Someș, Năsăud, Odorhei, Ciuc și Trei Scaune în întregime și parțial: Bihor, Cluj și Mureș.

Telegrama ministrului de interne David Popescu adresată către prefectul județului Satu Mare, colonel Nicolae Hașiganu, caracteriza hotărârea de la Viena ca un act dureros pentru neamul românesc. Se solicita tuturor persoanelor de origine română „cumințenie desăvârșită pentru ca nu cumva prin dezordine să ajungem la situații mai grave care ar putea pune în pericol existența noastră ca stat independent”¹. Populația românească din teritoriul pierdut era îndemnată să rămână în localitățile unde trăia.

Printre cei 200.000 de români care au părăsit nordul Transilvaniei, conform datelor întocmite de către Comisariatul Central al Refugiaților până la 1 ianuarie 1943 se aflau și 16.286 persoane care au fost nevoite să părăsească județul Satu Mare. Potrivit unor tabele alfabetice întocmite în luna septembrie 1940 de către Prefectura Județului Satu Mare, numărul celor care s-au refugiat la început se estima la 2.244 persoane de diferite categorii profesionale². Sunt menționate localitățile unde s-au refugiat: Lugoj, Caransebeș, Arad, Timișoara, Băile Herculane, Severin, Brașov, ș.a.

Din documente ale seriei de Acte Confidențial Personale aflate în fondul arhivistic Prefectura Județului Satu Mare, păstrat la Arhivele Naționale Satu Mare reies aspecte semnificative privind evacuarea autorităților românești în urma Dictatului.

Printr-un ordin telegrafic dat de către Marele Stat Major al Armatei în ziua de 31 august 1940 și primit la Satu Mare de către colonelul Iliescu, în ziua de 1 septembrie, s-a stabilit programul pentru 9 transporturi (numărul de vagoane, ora și locul plecării) în perioada fixată: 1-3 septembrie 1940, pentru destinația Lugoj³. Localitățile nominalizate pentru evacuarea autorităților românești erau: Satu Mare, Baia Mare, Seini, Medieșu Aurit, Satu Lung.

În virtutea unui ordin din ziua de 4 septembrie dat de către prefectul județului, colonelul Nicolae Hașiganu, s-a format un comitet din 5 membri, coordonat de către Gherman Ioan având rolul împreună cu comisia mixtă româno-ungară să procedeze la predarea și primirea instituțiilor publice din județul Satu Mare⁴.

Raportul privind desfășurarea evacuării din orașul și județul Satu Mare, înaintat de la Lugoj în data de 6 septembrie de către prefectul județului, col. Hașiganu către ministrul de interne David Popescu, a menționat că evacuarea unităților administrative publice precum și a populației civile a fost realizată în spiritul ordinelor telegrafice primite⁵. În raport s-a exprimat decalarea cu o zi a programului de transport, motivându-se întârzierea vagoanelor.

S-a relevat faptul că acțiunea de evacuare din județul Satu Mare s-a executat pe calea ferată în șase transporturi, începând din ziua de 2 septembrie, ora 3⁵² și încheindu-se în data de 4 septembrie, ora 16⁴⁵, prin plecarea ultimului transport. În cadrul celui de-al șaselea transport a fost amintită includerea Statuiei lui Vasile Lucaciu, operă a sculptorului Cornel Medrea, lucrare monumentală închinată preotului memorandist.

Din raportul conceput la Lugoj la încheierea acestei operațiuni de transport se

poate distinge faptul că evacuarea instituțiilor administrative din orașul Satu Mare a fost îndrumată de către prefect fără concursul armatei, iar cea de evacuare din localitățile Baia Mare, Seini, Medieșu Aurit și Satu Lung s-a efectuat sub conducerea prefectului, având sprijinul armatei.

Telegrama trimisă în data de 7 septembrie 1940 de către prefect ministrului de interne a comunicat efectuarea tuturor transporturilor privind unitățile administrative evacuate din județul Satu Mare, la Lugoj⁶.

Pe baza unor borderouri referitoare la documentele create de către autoritățile administrative locale și întocmite la Lugoj, în perioada 12-14 septembrie, a fost încheiat procesul-verbal de predare-primire a unor acte de către: Prefectura Județului Satu Mare, Primăria orașului Baia Mare, Primăria orașului Baia Sprie. Preturile plășilor: Satu Mare, Șomcuta, Ardud, Halmeu, Oaș, Seini și Notariatul Mănăștur⁷. Din partea Prefecturii Județului Satu Mare, procesul verbal de predare-primire a arhivei, creată de instituțiile menționate, a fost semnat de către dr. Octavian Simu, pretor, ajutor de prefect, în ziua de 24 septembrie, la Lugoj, cu scopul de a fi păstrată în condițiile date de Ministrul de Interne.

Din documente incluse în fondul Prefectura Județului Severin (dosar inv. nr. 40/1940) rezultă categoriile de acte păstrate și anii extremi între care au fost create. Prefectura Județului Satu Mare a predat spre păstrare acte și registre confidențiale, ale Biroului personal și ale Biroului mobilizare-organizare, documente privind evacuarea autorităților, registre ale Biroului statistic secret, situații numerice ale populației din județ, situații agricole, dosare ale Biroului Informații, anchete, denunțuri, abuzuri, dosare ale Biroului Presă și Cenzură, dosare cu starea de spirit din județ, planuri de apărare pasivă, diverse hărți, lucrări comunale, construcții ș.a., având anii extremi 1925-1940.

Pretura plășii Satu Mare a predat acte confidențiale de mobilizare, legi și regulamente de apărare pasivă, acte notariale, anii extremi 1939-1940⁸. În cadrul documentelor preturii plășii Baia Mare și a Primăriei Baia Mare au fost introduse 19 planuri de apărare pasivă ale unor societăți comerciale din orașul Satu Mare: „Frații Prîncz”, Uzina electrică, F-ca de piele, „Willinger Efraim” - cărămizi, Textila Ardeleana, Rafinăria de Petrol, „Frații Freund”, „Forestiera Lomaș”, Morile, „Spitzer”, Laszlo” și „Elisabeta” ș.a.

Preturile plășilor: Șomcuta (1936-1940), Ardud (1936-1940), Ugocea (1938-1940), au cuprins acte confidențiale, planuri de apărare pasivă, ordine referitoare la rechiziții, legi, regulamente, acte notariale. Au mai predat acte: Notariatele cercuale din Apa, Medieșu Aurit și Casa Națională din Satu Mare. Preturile plășilor: Seini și Oaș, precum și Notariatul cercual Ilba au predat documente fără a fi întocmite borderouri cu denumirea actelor. Primăria orașului Satu Mare, pretura plășii Mănăștur și notariatul cercual Boghiș nu au predat acte confidențiale și de mobilizare întrucât acestea au fost distruse prin ardere în baza unor ordine ale autorităților, ale primarului orașului Satu Mare și pretorului plășii Mănăștur.

Un inventar păstrat în fondul Prefectura Județului Satu Mare oferă o imagine a bunurilor rămase în teritoriul cedat, proprietatea statului român în județul Satu Mare: terenuri, locuri de casă, unelte, instalații (cuptoare de uscat fructe, batoze, mașini de sămănat porumb, aparate pomicole și viticole) din diferite localități¹⁰.

Considerat ca un act nedrept, Dictatul de la Viena din 30 august 1940 a uzurpat dreptul poporului român de a se dezvolta unitar în teritoriul său național.

Câteva mărturii inedite prezentate arată principalele măsuri concretizate prin evacuarea la Lugoj a celor mai importante autorități administrative românești din fostul județ Satu Mare (ce cuprindea 8 plăși: Satu Mare, Oaș, Ugocea, Ardud, Baia Mare, Seini, Șomcuta Mare și Mănăștur), în urma Dictatului de la Viena.

L'expulsion des autorités roumaines du département de Satu Mare, a la suite du Dicté de Vienne du 30 Aout 1940

(Résumé)

Considéré depuis toujours comme un acte d'injustice, le Dicté de Vienne du 30 Aout a usurpé le droit du peuple roumain a l'indépendance, au droit de vivre normalement sur son territoire national.

Quelques témoignages inédits viennent en présenter les mesures dirigées vers l'expulsion a Lugoj des autorités de l'administration roumaine de l'ancien département de Satu Mare, avant 8 districts: Satu Mare, Oaş, Ugocea, Ardud, Baia Mare, Seini, Şomcuta et Mănăştur a la suite du Dicté.

Note

1. Arhivele Naționale Satu Mare, fond Prefectura Județului Satu Mare, Seria Acte Confidențial-Personale, dosar nr. 7/1940, f. 2
2. Arhivele Naționale Satu Mare, fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar nr. 56/1940, f. 1-48
3. Arhivele Naționale Satu Mare, fond Prefectura Județului Satu Mare, Seria Acte Confidențial-Personale, dosar nr. 7/1940, f. 1
4. Ibidem, f. 17
5. Ibidem, f. 19
6. Ibidem, f. 20
7. Arhivele Naționale Timiș, fond Prefectura Județului Severin, dosar nr. 40/1940, f. 1-3
8. Ibidem, f. 29
9. Ibidem, f. 24-28
10. Arhivele Naționale Satu Mare, fond Prefectura Județului Satu Mare, dosar nr. 54/1940, f. 2